

*consolideren
conserveren
reconstrueren*

"Eren" van cultuurhistorie

Omgangsmethodes voor ontwerpen met cultuurhistorie

*etaleren
branding
informereren
actualiseren
inpassen
materialiseren
markeren
reminisceren*

Machiel Crielaard • Lucia van der Lee • Iris Zwartkruis

Hogeschool van Hall Larenstein, april 2008

consolideren
conserveren
reconstrueren

“Eren” van cultuurhistorie

Omgangsmethodes voor ontwerpen met cultuurhistorie

etaleren
branding
informereren
actualiseren
inpassen
materialiseren
markeren
reminisceren

Machiel Crielaard • Lucia van der Lee • Iris Zwartkruis

Hogeschool van Hall Larenstein, april 2008

Begeleider: Cees Zoon

Voorwoord

Als studenten tuin- en landschap hebben we gewerkt aan een onderzoek in het kader van ons afstuderen. In de afgelopen zes weken hebben we een beknopt onderzoek gedaan naar het omgaan met cultuurhistorie. We hebben veel gebieden bezocht en hebben veel geleerd over cultuurhistorie. Het doel van het onderzoek is het duidelijk maken van methodes om met cultuurhistorie om te gaan en welke methodes je kunt gebruiken bij bepaalde uitgangspunten en doelstellingen. We zijn er ook achter gekomen dat er voor een compleet onderzoek nog veel meer tijd nodig is. We bedanken Cees Zoon voor zijn betrokkenheid en begeleiding bij ons onderzoek.

Iris, Lucia en Machiel, april 2008

Samenvatting

Dit rapport gaat over cultuurhistorie in het landschap. Deze cultuurhistorie is onderhevig aan de transformaties van de mens en verandert dus mee met de mens. Dit leidt vaak tot het verlies van cultuurhistorische waarden. Door te zoeken naar methodes om met cultuurhistorie om te gaan, probeert dit rapport handvatten te geven voor de ontwerper die ontwerpt met cultuurhistorie. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

“Welke methodes kun je gebruiken om cultuurhistorische waarden te behouden, gebruiken of zichtbaar te maken bij het vormgeven van ontwikkelingen in het landschap van Nederland?”

Vragen die hieruit voortvloeien; zijn welke resultaten deze methodes hebben, wanneer ze toepasbaar zijn en welke combinaties van methodes er mogelijk zijn.

Om antwoorden op deze vragen te vinden heeft er zowel literatuur- als veldonderzoek plaatsgevonden.

Het literatuuronderzoek heeft een zestal strategieën met en een dertiental methodes opgeleverd:

‘Behouden’ bestaande uit conserveren, consolideren en omhullen
‘Herbouwen’ bestaande uit: reconstrueren en restaureren
‘Presenteren’ bestaande uit: branding, informeren en etaleren
‘Samenvoegen’ met nieuw bestaande uit actualiseren en inpassen
‘Weergeven’ bestaande uit materialiseren en markeren
‘Het gevoel geven’ bestaande uit reminisceren.

Het veldonderzoek bestond uit het bezoek aan een vijftal gebieden met verschillende schalen. Als landschap is er gekozen voor de Drentsche Aa, als stadsgewest is er gekozen voor de Leidsche Rijn en Ypenburg en op wijkniveau is er gekozen voor de Haverleij en Berkel en Rodenrijs. Uit deze gebieden zijn cultuurhistorische elementen genomen. Deze elementen zijn gesorteerd in verschillende categorieën: archeologische vondsten, grondwerken, bouwwerken nieuw, bouwwerken oud, infrastructuur en beplanting. Er is gekeken welke methodes er per element gebruikt zijn en de

elementen zijn getoets op oorspronkelijkheid, zichtbaarheid, verheldering, beleefbaarheid en duurzaamheid.

Hierna is er gekeken naar hoe de methodes op de hiervoor genoemde aspecten scoren.

Conserveren en consolideren scoren goed op oorspronkelijkheid, omdat de elementen behouden blijven. Bij conserveren is de duurzaamheid lager vanwege de afhankelijkheid van onderhoud en subsidies. Bij consolideren is de duurzaamheid minder vanwege het feit dat de cultuurhistorie op den duur zal vervagen of verdwijnen. Conserveren en consolideren kunnen gecombineerd worden.

Reconstrueren maakt gebruik van oorspronkelijke principes en maakt een element opnieuw zichtbaar en beleefbaar.

Etaleren verhoogt de zichtbaarheid en beleefbaarheid van een element. Door een bepaald aspect te etaleren wordt de aandacht gevestigd op een aspect en kan het verhaal minder helder worden.

Branding kan een verhaal vertellen en zo het element verhelderen. Ook kunnen er bepaalde acties aan het verhaal opgehangen worden waardoor het beleefbaarder wordt.

Met informeren kan je iets aanwijzen en zo zichtbaar maken ook kun je het element verhelderen. Ook kan informatie een handleiding zijn voor acties met het element en zo het element beleefbaarder maken.

Door het actualiseren of aanpassen van een element wordt het minder oorspronkelijk. De duurzaamheid wordt (mits goed toegepast) wel verhoogd door het aanpassen van het element.

Het inpassen laat het element in zijn waarde, en doet niets af aan de oorspronkelijkheid ervan. De duurzaamheid van inpassen is goed omdat door inpassen het element een logisch onderdeel van zijn omgeving wordt.

Het materialiseren is minder oorspronkelijk omdat het een andere weergave of interpretatie is van cultuurhistorie. Het materialiseren gebeurt op belangrijke plekken en verhoogt de zichtbaarheid van de cultuurhistorie. Het

materialiseren voegt ook iets toe aan de beleving van de cultuurhistorie. Het markeren is minder oorspronkelijk en vaak een weergave van een plattegrond. Het verhoogt de zichtbaarheid van de plek en helpt het voorstellingsvermogen. Het markeren verheldert de plek en maakt het element beleefbaarder.

Het reminisceren is een knipoog naar cultuurhistorie. Dit is goed zichtbaar en verwijst vaak naar bekende archetypes. De verheldering is minder omdat het herinnert aan een geschiedenis zonder dat deze specifiek op deze locatie heeft plaatsgevonden, en zo kan het verwarring veroorzaken, zeker voor de leken in de verre toekomst. Eigenlijk zijn het vaak een soort van citaties van archetypes die uit hun oorspronkelijke context gerukt zijn. Het geheel is goed beleefbaar. Doordat mensen veel waarde hechten aan de beelden uit het verleden, en hier graag in willen wonen hebben dit soort projecten een hoge duurzaamheid.

Inhoudsopgave			
1 Inleiding	8	6 Methodes in de praktijk	40
Aanleiding onderzoek		Bevindingen	
Leeswijzer		Methodestaalkaarten	
		Element zoekt methode	
		Het combineren van methodes	
2 Werkwijze	10	Literatuurlijst	56
Vraagstelling			
Veldonderzoek		Bijlage	58
Begrippenlijst		Uitleg beoordeling	
3 Methodes in theorie	14	Beoordelingen	
		Spinnewebben per methode	
4 Onderzoeksgebieden	18		
De Drentsche Aa			
Leidsche Rijn			
Ypenburg			
Westpolder Bolwerk			
Haverleij			
5 Elementen en waardering	26		
Archeologiepark			
Romeins schip			
Celtic field			
Essen			
Lelienhuyze			
Westpolder Bolwerk			
Castellum			
Badhuis			
Landingsbaan			
Beken			
Camouflagebos			

1

Inleiding

Aanleiding en onderwerp onderzoek

Dit onderzoek richt zich op cultuurhistorie in het landschap. Alle landschappen in Nederland hebben in het verleden te maken gehad met transformaties door toedoen van de mens. De mens heeft overal zijn sporen nagelaten in het Nederlandse landschap. Wanneer er nieuwe ontwerpen worden gemaakt voor het landschap is het van belang voor de identiteit van het landschap dat er rekening wordt gehouden met de geschiedenis van een plek. Dit kan heel eenvoudig zijn wanneer er voldoende mogelijkheden zijn om bijvoorbeeld een historische boerderij te sparen en in te passen, maar het wordt moeilijker als deze boerderij afgebroken moet worden en er toch nog iets van het verleden in het nieuwe plan moet doorklinken. De vraag is daarom hoe we kunnen omgaan met elementen uit het verleden wanneer we bezig zijn met een transformatie in een landschap.

Voor deze vraag staan wij op dit moment bij het ontwerpen aan een masterplan voor een bufferzone tussen Zwolle en Genemuiden. Hoe ga je om met cultuurhistorie? Er zijn verschillende manieren te verzinnen om bij transformaties om te gaan met cultuurhistorie. Om hier meer duidelijkheid over te krijgen en in beeld te brengen wat de waarde van verschillende methodes kan zijn, hebben wij dit onderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek en het ontwerp voor een bufferzone vindt plaats in onze afstudeerfase van de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting, richting landschapsarchitectuur. Het onderzoek dat tijdens dit ontwerp wordt gedaan ondersteunt het ontwerp. Dit onderzoek draagt invalshoeken aan om met cultuurhistorie om te gaan in het projectgebied. De auteurs en hun medestudenten kunnen de inhoud van dit onderzoeksrapport toepassen, geïnteresseerde lezers kunnen kennis opdoen.

Leeswijzer

Hoofdstuk twee biedt inzicht in de werkwijze en laat zien waarom we bepaalde gebieden bezocht hebben. In hoofdstuk drie staan verschillende methodes om met cultuurhistorie om te gaan. Hoofdstuk vier geeft meer duidelijkheid over de gekozen gebieden en de cultuurhistorie ervan. Verder beschrijven we in hoofdstuk vijf de elementen uit deze gebieden waar cultuurhistorie een bepaalde manier getransformeerd is. Ook beoordelen we hier in hoeverre de transformatie van het element geslaagd is. In hoofdstuk zes kijken we naar de methodes. We kijken op welke gebieden de methodes goed scoren, welke combinaties tussen de verschillende methodes mogelijk zijn en welke methodes er per elementgroep gebruikt worden. Ook is hier een keuzeschema te vinden waarin je de gewenste methode bepalen.

Vraagstelling

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Welke methodes kun je gebruiken om cultuurhistorische waarden te behouden, gebruiken of zichtbaar te maken bij het vormgeven van ontwikkelingen in het landschap van Nederland?

Deelvragen:

- Wat is de waarde van de verschillende methodes voor cultuurhistorische elementen?
- Bij welke elementen kun je welke methode toepassen?
- Welke methodes kun je met elkaar combineren?

Werkwijze onderzoek

Om het antwoord op de onderzoeksvragen te vinden hebben we zowel literatuuronderzoek als veldonderzoek gedaan. Het literatuuronderzoek was bedoeld om een basis te vinden om een lijst van methodes op te kunnen stellen die bruikbaar is om te onderzoeken in het veld. Het veldonderzoek was erop gericht om praktijkvoorbeelden van het vormgeven met cultuurhistorie te vinden.

Veldonderzoek

Bezoek en selectie gebieden

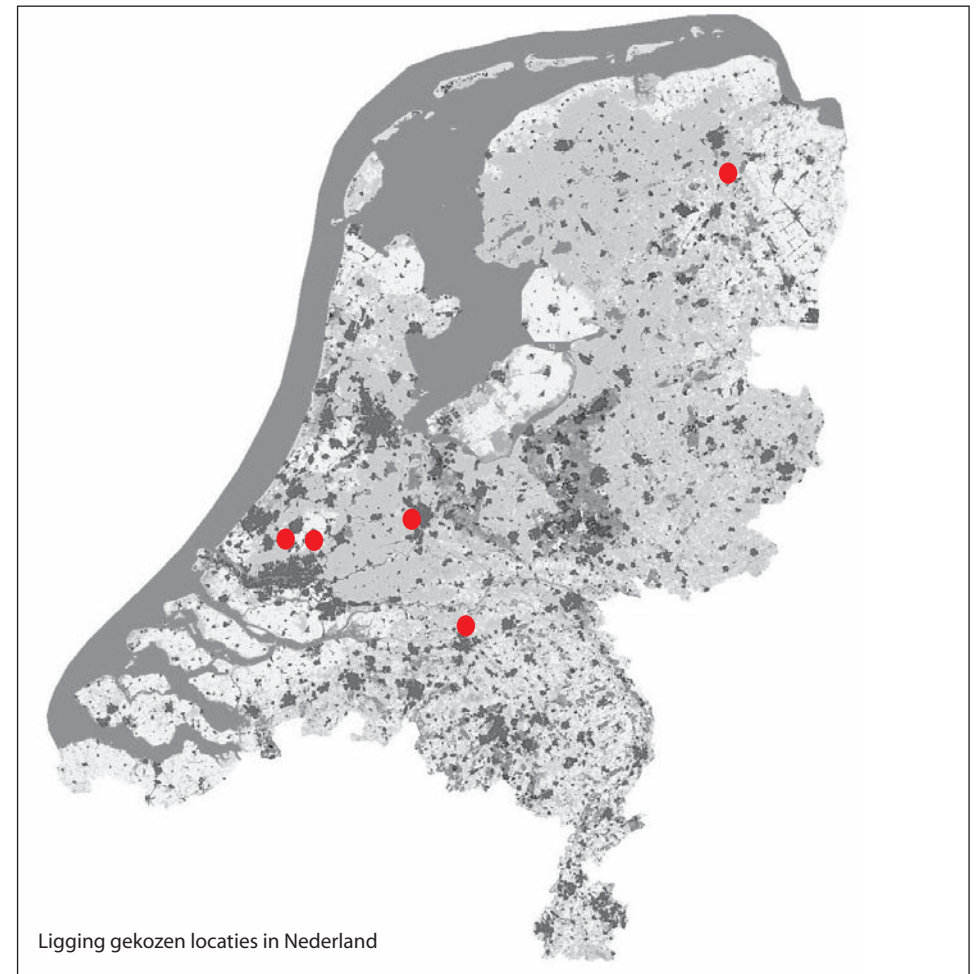
Alle gebieden die we hebben bezocht in het kader van dit onderzoek maken op dit moment een transformatie mee. Ze verschillen van elkaar qua landschap en schaal. Deze gevarieerdheid hebben we nagestreefd om per methode meerdere elementen te vinden en deze te kunnen toetsen. De gebieden worden beschreven in hoofdstuk 4. Deze gebieden hebben wij bezocht zonder ons er in te verdiepen, dit hebben we naderhand gedaan. Op deze wijze hebben we kunnen beoordelen of de elementen te begrijpen zijn zonder achtergrondinformatie.

Elementen

In de gebieden zijn we op zoek gegaan naar elementen waar cultuurhistorie een rol speelt, voorbeelden hiervan zijn een Celtic field in Drenthe en een

nieuwerwets kasteel in Haverleij. Van alle elementen hebben we vastgesteld welke methodes gebruikt zijn om met de cultuurhistorie om te gaan. In hoofdstuk 5 wordt een selectie van de gevonden elementen getoetst, beschreven en visueel toegelicht.

De elementen worden getoetst op oorspronkelijkheid, zichtbaarheid, verheldering, beleefbaarheid en duurzaamheid. Samen vormen deze thema's de belevingswaarde van het element. Wat er wordt verstaan onder deze thema's is te lezen in hoofdstuk elementen en waardering.

Begrippen in het kader van het onderzoek

Cultuurhistorie

Cultuurhistorie is een breed begrip en kent verschillende definities. De van Dale zegt dat het beschavingsgeschiedenis betekent. Dit geeft voor ons onderzoek nog niet genoeg handen en voeten aan het begrip. Aangezien we dit onderzoek uitvoeren vanuit de landschapsarchitectuur hebben we ons ook verdiept in het Belvédèrebeleid. Hierin wordt een uitgebreidere definitie gehanteerd:

Cultuurhistorische elementen zijn 'sporen, objecten en patronen of structuren die, zichtbaar of niet zichtbaar, onderdeel uitmaken van onze samenleving en een beeld geven van een historische situatie of ontwikkeling. Cultuurhistorie omvat zowel het archeologische, historisch(steden-) bouwkundig als het historisch landschappelijke erfgoed.'

In dit onderzoek sluiten wij ons aan bij deze definitie. Hij is bruikbaar om verschillende elementen uit uiteenlopende tijden te onderzoeken.

Oorspronkelijkheid

Oorspronkelijkheid betekent dat het element op zijn originele plaats staat en dat er originele principes zijn toegepast, het element is authentiek.

Zichtbaarheid

De zichtbaarheid van het element maakt het mogelijk om het element in zijn omgeving waar te nemen.

Verheldering

De verheldering van een element maakt het mogelijk om het verband tussen het element en de cultuurhistorie te kunnen begrijpen zonder achtergrondkennis. De geschiedenis wordt duidelijk gemaakt en is waarheidsgetrouw.

Beleefbaarheid

De beleefbaarheid van het element maakt het mogelijk om het element te ervaren. Onder de beleefbaarheid vallen de toegankelijkheid en activiteiten

gekoppeld aan het element zoals attracties en educatie.

Duurzaamheid

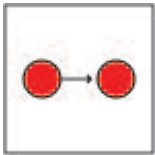
De duurzaamheid van een element kan garanderen dat een element ook in de toekomst belevingswaarde heeft. Onder de duurzaamheid vallen in dit onderzoek de materialisering, juridische status, het financiële rendement en de flexibiliteit van functies.

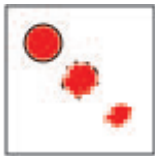
Er zijn verschillende manieren om in een ontwerp met cultuurhistorie om te gaan, dit noemen wij in dit onderzoek 'methodes'. De methodes die wij hebben onderzocht zijn deels gebaseerd op de Limesatlas. In deze atlas worden methodes beschreven om met archeologische elementen om te gaan. Omdat wij in dit onderzoek naast archeologie ook kijken naar andere onderdelen van de cultuurhistorie hebben wij de lijst met methodes van de Limesatlas aangevuld en aangepast zodat hij voor alle cultuurhistorische elementen kan worden gebruikt. Wij hebben de lijst met methodes enig overzicht gegeven door de methodes die veel op elkaar lijken bij elkaar te zetten.

Methodes om met cultuurhistorie om te gaan

Methodes gericht op behoud

Conserveren: Het in stand houden, en onderhouden van cultuurhistorische elementen zoals ze gevonden zijn. Het houden zoals het is.

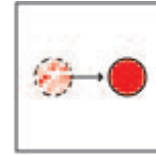

Consolideren: De gevonden cultuurhistorie in de huidige toestand houden maar rekening houden met toekomstig verval. De tijd gaat zijn gang en processen gaan gewoon door. Levende en bewegende dingen (planten / water) consolideren betekent ze zolang mogelijk instandhouden totdat ze vergaan.

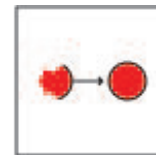

Omhullen: Bij omhullen wordt een cultuurhistorisch monument beschermd door er een constructie over / omheen te zetten. De ingangen en doorkijken die nodig zijn om het element toegankelijk te houden geven de mogelijkheid om vorm te geven aan de relatie van het element met zijn omgeving.

Methodes gericht op herbouwen

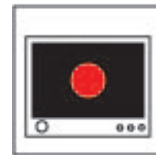

Reconstrueren: Bij reconstrueren is er kennis van het oorspronkelijke beeld in een bepaalde periode van een element. Deze kennis kan opgedaan worden door archeologische vondsten, literatuur of andere bronnen. Bij reconstrueren bouw je iets in zijn geheel opnieuw op of na, op basis van deze kennis. Het beeld is afhankelijk van naar welke tijd je het terug brengt.

Restaureren: Bij restaureren wordt de oude situatie herstelt op basis van de huidige resten. Anders dan bij reconstrueren is er een oude basis voor het herbouwen of opknappen. Het beeld is afhankelijk van naar welke tijd je het terug brengt.

Cultuurhistorie presenteren

Branding: Bij branding wordt er aan een cultuurhistorisch element een duidelijk verhaal meegegeven dat ervoor moet zorgen dat het element te vermarkten is. De aandacht is gericht op het verhaal en het daadwerkelijke element is de fysieke drager van het verhaal.

Informeren: Iets wat niet meer zichtbaar is door middel van een verhaal en informatie toch aanwijzen en onder de aandacht brengen. Soms is de gegeven informatie de enige manier waarop de cultuurhistorie te kennen is. Informeren is gericht op communicatie in plaats van het vermarkten zoals bij branding.

Etaleren: Cultuurhistorische elementen een prominente plaats geven en ze tentoonstellen. De zichtbaarheid wordt hierdoor vergroot. Etaleren is erop gericht om de waarde die het element heeft zo goed mogelijk te benutten, door het element in de schijnwerpers te zetten.

Methodes gericht op het samenvoegen van oud en nieuw

Actualiseren: Bij actualiseren wordt een koppeling gemaakt tussen het verleden en het heden. Elementen worden aangepast aan tegenwoordige eisen zodat ze kunnen blijven functioneren, of er worden nieuwe functies toegevoegd aan het element. De cultuurhistorie blijft herkenbaar, maar wordt vanuit een nieuwe invalshoek benaderd.

Inpassen: Het inpassen van elementen betekent dat een ontwerp wordt aangepast wanneer elementen worden gevonden, het ontwerp houdt van te voren al rekening met deze elementen. Door rekening te houden met het element in de vormgeving ontmoeten verschillende tijden elkaar, met respect voor wat het eerst aanwezig was.

Methodes gericht op het weergeven van cultuurhistorie

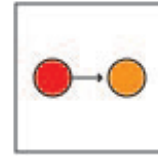

Materialiseren: De openbare ruimte inrichten met materialen die iets uit het verleden aanstippen. De materialen kunnen een verwijzing zijn naar streekeigen materialen, of ze kunnen door hun plaatsing historische vormen benadrukken, omlijsten of aanduiden. Materialiseren kan ook worden gebruikt om nieuwe elementen een historische uitstraling mee te geven.

Markeren: Het voor of tijdens de planvorming opnemen van plekken waar cultuurhistorie wordt weergegeven met bepaalde merktekens.

Methode die gericht is op een gevoel van cultuurhistorie

Reminisceren: Nieuwe elementen een uiterlijk geven dat herinneringen oproept aan iets uit het verleden. De herinnering kan gebaseerd zijn op feitelijke geschiedenis, maar ook verzonnen geschiedenis.

4

Onderzoeksgebieden

Voor ons onderzoek hebben we vijf verschillende gebieden bezocht en uitgewerkt. Deze gebieden liggen in verschillende delen van Nederland en hebben te maken met een transformatie. In de gebieden is de cultuurhistorie op verschillende manieren meegenomen in de planvorming. De gebieden die we gekozen hebben zijn:

Een landelijk gebied:

- De Drentsche Aa in Drenthe

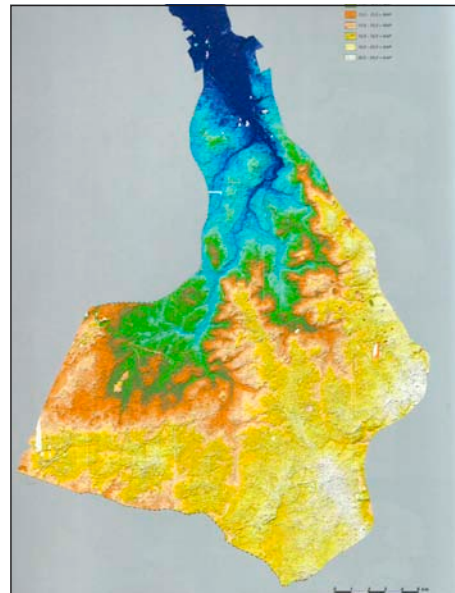
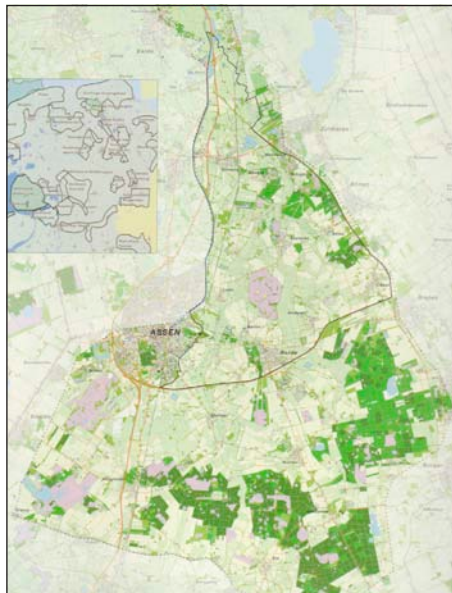
Twee gebieden op stadsdeel niveau:

- Leidsche Rijn in Utrecht
- Ypenburg bij Den Haag

Twee gebieden op wijk niveau:

- Westpolder- Bolwijk bij Berkel en Rodenrijs
- Haverleij in Den Bosch

We hebben de gebieden en de transformaties beschreven. Deze beschrijvingen geven een compleet beeld van de plannen en aanpak in het gebied. In de gebieden komen verschillende cultuurhistorische elementen voor. Een selectie behandelen we later in dit rapport, waar we de elementen beschrijven en beoordelen. De gebiedsbeschrijvingen beschrijven de context van de gekozen elementen.

Plangebied en hoogtekaart Drentsche Aa (bron: Landschapsvisie Drentsche Aa)

De Drentsche Aa

Ontwikkeling van de Drentsche Aa

Het Drentsche Aa gebied is een keileemplateau dat is doorsneden door beekdalen. De ruggen van het keileemplateau en de beekdalen zijn grotendeels gevormd tijdens de laatste twee ijstijden. De ruggen en beken in het gebied lopen voornamelijk van het zuid - oosten naar het noord - westen.

Met het warmer wordende klimaat raakte het Drentsche Aa gebied dicht begroeid. De oorspronkelijke begroeiing op de hoge dekzandruggen bestond uit een gemengd loofbos met eik, linde, berk, els, iep en hazelaar. De beuk kwam pas later in het gebied. In de dalen groeiden voornamelijk elzen en essen. De hoogveen gebieden, begroeid met veenmos waren open en weids.

Het Drentsche Aa gebied is al een lange tijd bewoond. Er zijn veel prehistorische vondsten gedaan waarvan de oudste vondsten uit de oude steentijd komen. Nog steeds zichtbaar aanwezig zijn de hunebedden, grafheuvels en celtic fields. De mens leefde vooral in de beekdalen en op zandruggen waar water aanwezig was. Pas toen het landschap opener werd vestigden de mensen zich meer permanent op de flanken van de beekdalen en op de hogere zandgronden.

De nederzettingen hadden tot aan de vroege middeleeuwen een tijdelijk karakter. Men bleef enkele eeuwen of generaties op één plaats om vervolgens te verhuizen naar een nieuwe plaats in de omgeving. De hoofdstructuur van gesloten dorpen met daartussen grote open ruimten met geen of spaarzame bebouwing uit de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen is nog goed zichtbaar in het gebied. Pas vanaf het einde van de vroege middeleeuwen, zo rond 800 na Chr. Lagen de dorpen pas op hun huidige plaats.

Aan het einde van de middeleeuwen (ca. 1500 na Chr.) waren de beekdalen nog begroeid met bos, dat net als de heide gemeenschappelijk bezit was. Alleen de huispercelen en de akkers op de es waren particulier bezit. De gemeenschappelijke gronden werden beheerd door de buurtschappen.

Het grootste deel van de gronden was in gemeenschappelijk bezit en werd begraasd door kuddes. Eerst met runderen maar vanaf 1500 vooral met

schapen. Het vee dat overdag graasde op de heidevelden werd gebruikt voor de productie van mest waarmee de vruchtbaarheid van de akkers werd verbeterd. De mest die 's nachts werd verzameld in de potstallen werd in het voorjaar gemengd met heideplaggen en uitgespreid over de akkers waardoor essen ontstonden.

Plan

Het landschap bestaande uit de beekdalen, flanken en plateaus met de kleinschalige dorpjes en andere karakteristieke elementen is goed bewaard en herkenbaar gebleven. Tot nu toe hebben er weinig grote transformaties in het gebied plaatsgevonden. Er zijn enkele infrastructurele werken aangelegd en op Assen en Rolde na is er weinig nieuwbouw gepleegd. Daardoor oogt het gebied onverstoord en oud. Om deze redenen is de Drentsche Aa en zijn omgeving een nationaal landschap en een nationaal park.

Voor de Drentsche Aa worden veel studies, visies en plannen gemaakt. Een van die visies is de landschapsvisie Drentsche Aa dat is opgesteld door Novio Consult en Strootman landschapsarchitecten. Deze visie gaat uit van drie verschillende landschapselementen namelijk: de beken, de essen en de velden.

De beken

De beken worden in de toekomst belangrijker, ze worden de dragers van de ruimtelijke structuur in het gebied. De beekdalen zullen natuurfunctie krijgen met landbouw als nevenfunctie. De natuurfunctie waarborgt de ecologische, ruimtelijke en recreatieve ruggengraten. De beekdalen worden natter en de beken hersteld zodat ze weer meanderen.

In de delen met hoge cultuurhistorische waarden wordt het kavel en sloten patroon van dit halfnatuurlijk landschap gekoesterd. Houtwallen moeten beter onderhouden worden zodat ze ook weer als veekering kunnen dienen.

Op plaatsen waar de cultuurhistorische waarden beperkt zijn worden nieuwe natuurwaarden ontwikkeld in samenhang met de omgeving van het beekdal.

De essen

De essen blijven agrarisch in gebruik als bouwland. De essen worden plaatselijk ruimtelijk geaccentueerd met beplanting langs de randen. De samenhang tussen de essen en dorpen moeten zowel ruimtelijk als functioneel worden verbeterd.

Geografische ondergrond

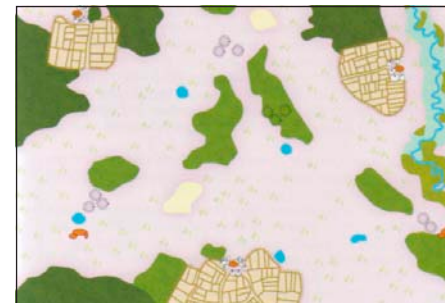
3000 vChr.

1200 vChr.

400 vChr.

1400 na Chr.

1850 na Chr.

2004 na Chr.

Schematische weergave van de ontwikkelingen van een fictief stukje landschap in het Drentsche Aa gebied.

(bron: Landschapsvisie Drentsche Aa)

“Rondje es” is een project dat de beleving van de es wil stimuleren door er een route overheen of omheen te leggen en om in die route bijzondere elementen op te nemen. De dorpen moeten hun centrale plaats in het landschap terug krijgen. Ook de ruimtelijke opbouw van de dorpen met een es in het midden, naar tuinen, naar essen, beekdalen, velden en bossen.

De velden

De velden zijn alle gronden die tot ongeveer 1900 niet waren ontgonnen. De velden bestonden voornamelijk uit grote open velden die ontstonden door begrazing van schapen. Bij de velden staat de grote maat centraal. Zowel de bossen als heidevelden zijn grote eenheden waar je uitgebreid kunt rondlopen en bijzondere plekken kan tegenkomen. Op de velden kom je grafheuvels en karrensporen tegen.

Leidsche Rijn

Ontwikkelingen Leidsche Rijn

Leidsche Rijn is een groot gebied ten westen van Utrecht. De naam Leidsche Rijn komt van de rivier die vroeger door dit gebied heeft gestroomd. Deze rivier mondde uit in de Noordzee ter hoogte van Leiden. Deze rivier vormde ook enige tijd de noordgrens van het Romeinse rijk, de zogenaamde Limes.

Hierna is het gebied bewoond gebleven, de meanders van de rivier zijn nog steeds herkenbaar in de nieuwe stratenpatronen en de boerderijenlinten. Het gebied kent twee typen landschap, het drogere oeverwallenlandschap en het natte veenweidegebied. In het gebied liggen de dorpen De Meern en Vleuten.

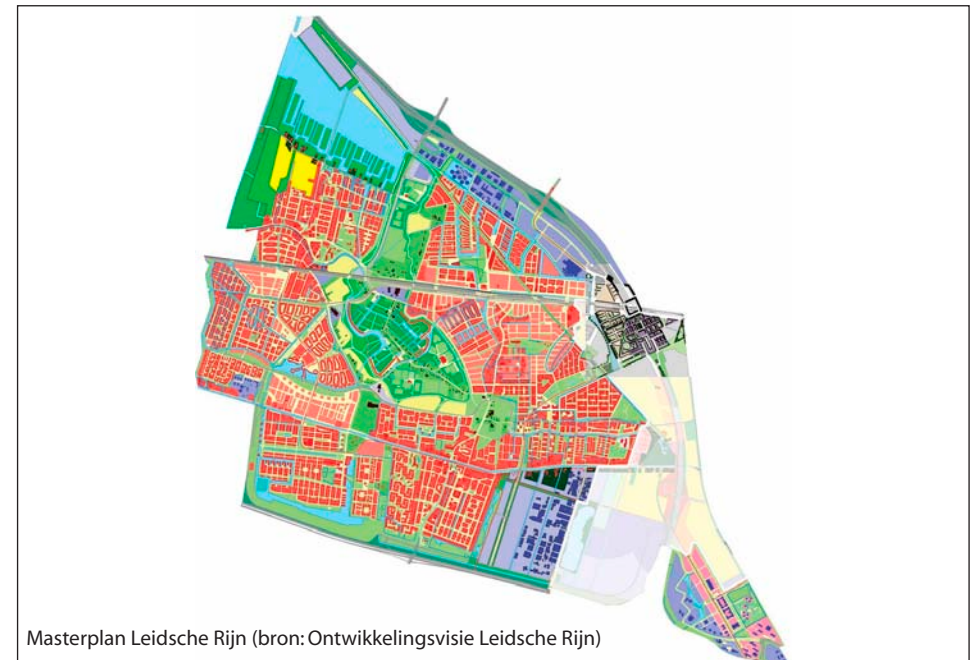
In de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra uit 1993 zijn bepaalde gebieden voor grootschalige woningbouw aangewezen. De zogenaamde Vinex-locaties. Deze notitie bevat uitgangspunten voor de bouw van nieuwe woningbouwlocaties vanaf 1 januari 1995. Met 30 000 woningen is Leidsche Rijn nu de grootste nieuwbouwlocatie en Vinex-locatie van Nederland. Het totale nieuwbouwproject omvat ook delen van de nieuwe wijk Vleuten - De Meern.

Plan

In het plan voor Leidsche Rijn worden de nieuwe stadsdelen geïntegreerd met de bestaande kernen. Zowel op het gebied van infrastructuur als om de ruimtelijke overgang. Het plan gaat uit van natuurlijke en cultuurhistorische waarden. Waar het kan worden bebouwd, linten, bijzondere bomen en planten en archeologische monumenten in de nieuwe stadsdelen geïntegreerd. Ook krijgt de wijk een nieuw watersysteem dat ervoor zorgt dat gebiedseigen water wordt vastgehouden.

In de woonvlekken zijn groene gebieden uitgespaard op plaatsen waar waardevolle archeologische monumenten onder de grond (kunnen) zitten.

Een interessant deel van het plan vormt het Leidsche Rijn Park. In het park worden bepaalde delen van het oorspronkelijke landschap behouden en worden oude rivierarmen opgegraven. Er zijn sportaccommodaties en er is een grote baan waarover geskated, gewandeld en gefietst kan worden. Een van de snoepjes van het park is de Vikingrijn: een opgegraven arm, waar straks gekanood, geroeid en zelfs gezwommen kan worden.

Masterplan Leidsche Rijn (bron: Ontwikkelingsvisie Leidsche Rijn)

Ypenburg

Ontwikkelingen Ypenburg

Ypenburg ligt ingesloten tussen de A12, A4 en A13, de wijk grenst aan Nootdorp. Net als Leidsche Rijn is ook Ypenburg aangewezen als een Vinex-locatie. De wijk is gepland op de locatie van het voormalige vliegveld Ypenburg. Dit was eerst een sportvliegveld, maar voor de Tweede Wereldoorlog is het in gebruik genomen als militair vliegveld. Sinds 1968 was het vliegveld een slapende basis. In 1991 was Ypenburg de eerste Nederlandse vliegbasis dat door bezuinigingen werd gesloten. Vanaf 1997 is er begonnen met het bouwen van de wijk Ypenburg.

Plan

Buitenplaats Ypenburg is een bijzondere Vinex-wijk. In de wijk Ypenburg zullen in totaal 12000 woningen gebouwd worden. Frits Palmboom, de ontwerper van het Masterplan, ontwierp een basis van lanen en straten waarbinnen de woonvelden open gelaten werden. Ontwerpers konden hier improviseren op de deelgebieden die elk een thema hadden meegekregen.

De ruggengraat van de wijk is de rechte, drie kilometer lange Landingslaan als verwijzing naar de vroegere functie van de plek. Dwars daarop en op de andere oost-west lopende lanen zijn meer informele verbindingroutes gelegd. Halverwege de Landingslaan komt het centrumgebied met aan de zuid-oostzijde een groene looper uit met een nieuw gegraven plas.

De Singels is het meest stedelijke gebied met veel gestapelde woningbouw; Boswijk wordt een villapark; in de Bras raakt de nieuwe bebouwing verweven met het aanwezige landschap en de Venen moet naadloos aansluiten bij de lintbebouwing van Nootdorp. Voor Waterwijk wordt een geheel nieuw ontworpen waterstructuur ontwikkeld met kleine en grote eilanden.

Westpolder- Bolwerk

Ontwikkelingen Westpolder-Bolwerk

Westpolder Bolwerk is onderdeel van een nieuwbouwwijk in Berkel en Rodenrijs. In de wijk worden in totaal 3500 woningen gebouwd. De opdracht was om de wijk het karakter van dorps wonen mee te geven.

Vijf gebruikte uitgangspunten

Integratie met het buitengebied: Een dorp kenmerkt zich door de samenhang die het heeft met het buitengebied. In de wijk wordt het buitengebied via een netwerkstructuur de wijk ingetrokken.

Landschap als basis: Om een directe samenhang tussen het landschap en het woongebied te verkrijgen speelt de verkavelingstructuur en het waterregiem een belangrijke rol in het ontwerp.

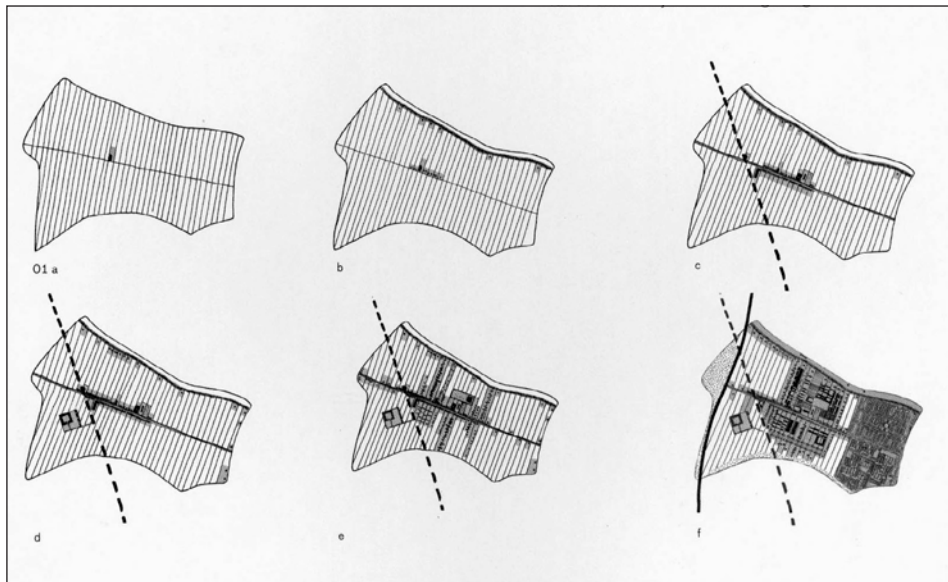
Individualiteit van het bouwen: Huizen in dorpen zijn individueel te herkennen. In de wijk wordt deze herkenbaarheid ook nagestreefd met individueel verschillende gevels en vormen.

Mengen van wonen en werken: Diversiteit ontstaat door het mengen van functies, daarom wordt in de nieuwe wijk overgangszones gemaakt tussen het geplande bedrijventerrein en de woonomgevingen.

Geschiedenis maken: Kenmerkend voor dorpen is de mogelijkheid om geschiedenis te kunnen aflezen aan de bestaande situatie. Geleidelijk hebben zich veranderingen voltrokken, deels door toevalligheden. Om inspiratie te putten uit dit soort groeiprocessen is voor Westpolder-Bolwerk een fictieve geschiedenis geschreven.

De rol van cultuurhistorie in het project

Bij het ontwerp voor deze wijk is uitgegaan van fictieve geschiedenis omdat er te weinig historische aangrijpingspunten waren om een gevarieerde woonwijk te ontwerpen. De weinige uitgangspunten die er waren, bestonden uit een regelmatig slotenpatroon, hoogteverschillen ontstaan door vervening en een kleiopduiking. Hieraan is een nieuw verhaal toegevoegd dat is gebaseerd op algemene ontwikkelingen die zich in Holland van de Gouden Eeuw tot nu hebben voorgedaan, maar dat zich niet in Berkel en Rodenrijs heeft afgespeeld.

Ondergrond Westpolder Bolwerk (bron: Het geheugen van de stad)

Het nieuwe geschiedenisverhaal van Westpolder-Bolwerk

"Koopman Jacob van Berkel investeert zijn in de VOC verworven fortuin in zijn geboortestreek. Hij maakt in tien jaar tijd een veenpolder droog; de Westpolder met een middenontwatering en 72 percelen van 40 meter breed. Midden in de polder bouwt hij een grote boerderij.

Jacob's zoon Albert biedt zijn landarbeiders lapjes grond in de nabijheid van de boerderij om een eigen hut te kunnen bouwen. Nadat de polder gereed is geeft hij een groot deel uit in pacht. De zes nieuwe boerderijen worden op afstand aan de ringvaart gebouwd. De familie laat een kerkje bouwen en een hofstede naar Italiaans model vervangt de boerderij. Westpolder wordt een gemeente.

In 1880 wordt het spoor door de polder aangelegd. Als compensatie voor de doorsnijding bedingt de familie een station, hoewel het gehucht daar eigenlijk te klein voor is. Zoals met voorzorg brengt dit groei met zich mee en binnen korte tijd worden 23 kavels voor particuliere woningen verkocht. Er komt een coöperatieve melkfabriek waar arbeiderswoningen ij worden gebouwd. Het groeiende dorp trekt middenstanders aan.

Vanuit Rotterdam zoekt met een locatie voor een gevangenis aan een spoorlijn. In samenwerking tussen de familie en de middenstand worst het project in de wacht gesleept. Om aan de tegenstand tegemoet te komen wordt het gebouwencomplex ver van de dorpsbebouwing over het spoor gesitueerd.

Het dorp breidt uit. Om woningen meteen lage huur te kunnen bieden verschijnen de eerste rijenwoningen, maar met een lage goot. Op de fundamenten van de vervallen hofstede wordt een bejaardenhuis gebouwd. Een boer die niet meer kan werken geeft zijn grond uit als volkstuinen. Langzaam maar zeker worden de optrekjes er groter en wordt er feitelijk gewoond.

Na de onvermijdelijke samenvoeging met de gemeenten Berkel en Rodenrijs blijken er op korte termijn alleen bouwmogelijkheden in Westpolderdorp, nabij de melkfabriek. Tijdens de bouw van de woningen blijkt de fabriek niet rendabel meer en wordt hij gesloten. Voor de vrijkomende grond wordt een invulling ontworpen met vanwege de hoge kosten een aanmerkelijk hogere dichtheid dan in de rest van het plan. En dan komt de Vinex..."

Haverleij

Ontwikkelingen Haverleij

In 1975 schrijft A. Maaskant in een boek over kastelen ter gelegenheid van het internationale monumenten jaar: 'De tijd waarin wij leven zal nooit meer deze gebouwen voortbrengen. Hoogstens kunnen wij ons inspannen om de kastelen, burchten en sloten die we nog bezitten te behouden.' In 2000 verrijzen in 's-Hertogenbosch echter nieuwe kastelen als onderdeel van de stadsuitbreiding Haverleij. In het plan worden in totaal negen kastelen gebouwd, allen ontworpen door een andere architect.

Oorspronkelijke kastelen

De term kasteel komt vanaf de middeleeuwen voor, maar al eerder waren er gebouwen waarbij het wonen werd gecombineerd met verdediging. De kastelen in de middeleeuwen moesten veilige plaatsen zijn in tijden van oorlog en strijd. De hoge muren moesten indringers buiten houden. Door de ontwikkeling van wapens waarbij buskruit werd gebruikt werd het noodzakelijk

om de muren met aardewallen te gaan beschermen tegen de inslag van kogels. Hierdoor ontwikkelde de bouwvorm zich verder, de aarden bescherming werd belangrijker, alles wat er bovenuit stak liep gevaar en er werd daarom niet bovenuit gebouwd. Uiteindelijk ontstonden er forten die op wetenschappelijk basis werden ontworpen en werd er niet meer in deze verdedigingswerken gewoond door gezinnen. De kastelen die niet meer als verdediging konden worden gebruikt werden in vreedzamer tijden bewoond en aangepast om het wonen comfortabel te maken. De muur op het zuiden werd vaak doorgebroken om meer licht toe te laten en de kleine ramen en schietgaten werden grote ramen. Er werden ook bijgebouwen gebouwd. Uiteindelijk werden de voormalige kastelen op deze manier luxe huizen in landelijk gebied.

Plan

De woonomgeving die aan ontstaat in Haverleij is uniek voor nieuwbouwwijken in Nederland en dit was ook de vraag van de gemeente 's-Hertogenbosch. Het idee van de ontwerpers is dat het voor bewoners van belang is dat zij direct buiten hun woning in contact kunnen komen met ruimte en groen. Daarom is gekozen voor een zeer compacte bebouwingsvorm die wordt opgenomen in

een grote groene ruimte. Anders dan in een doorsnee wijk hebben de bewoners vrij uitzicht en kunnen zij in hun vrije tijd dicht bij huis genieten van recreatie in de natuur. Een deel van het landschap rondom de kastelen wordt bijvoorbeeld gebruikt als golfbaan. Afgezien van het moderne concept is gekozen voor een bouwvorm die sterke herinneringen oproept aan kastelen uit de middeleeuwen. Het beeld en de beleving van de kastelen moet zorgen voor vertrouwdheid en verrassing die van belang is om een goede woonomgeving te creëren.

5 Elementen en waardering

Uit de bezochtte gebieden zijn cultuurhistorische elementen genomen. Deze elementen zijn onder gebracht in verschillende categorieën: archeologische vondsten, grondwerken, bouwwerken nieuw, bouwwerken oud, infrastructuur en beplanting. Er is gekeken welke methodes er per element gebruikt zijn en de elementen zijn getoets op oorspronkelijkheid, zichtbaarheid, verheldering, beleefbaarheid en duurzaamheid.

Zo zijn er de archeologische vondsten, oftewel de culturele resten die gevonden zijn.

Dit geldt vooral voor Leidsche Rijn, hier zijn verschillende vondsten gedaan. Zo is er het schip de Meern¹ opgegraven en zijn er verschillende waardevolle objecten gevonden. In het plan zijn verschillende uitsparingen gedaan van plekken waar eventueel archeologie onder de grond zit. Zo ook het Archeologiepark, in dit park zijn er verschillende knipogen naar de archeologie.

Een andere groep bestaat uit grondwerken. Dit zijn vaak landbouwkundige en archeologische overblijfselen. In de Drentsche Aa zijn dit ondermeer de celtic fields en de essen.

Bouwwerken is weer een andere categorie. Deze valt onder te verdelen in bestaande gebouwen en nieuwe gebouwen. Bij de nieuwe bouwwerken worden de gebouwen geënt op een idee, dit zijn de kastelen in de Haverleij en de nieuwbouw van Berkel en Rodenrijs. De oude bouwwerken bestaan soms niet meer in hun oorspronkelijke vorm. In Leidsche Rijn was er vroeger een Romeinse nederzetting met Badhuis en Castellum.

In het voormalig vliegveld Ypenburg is er een landingsbaan meegenomen in het ontwerp. In het gebied van de Drentsche Aa zijn er verschillende beken die vernieuwd worden.

De beplanting is de minst harde groep van alle cultuurhistorie. Het is veranderlijk en niet in een statisch beeld te vangen. De camouflagebosjes van vliegveld Ypenburg zijn behouden.

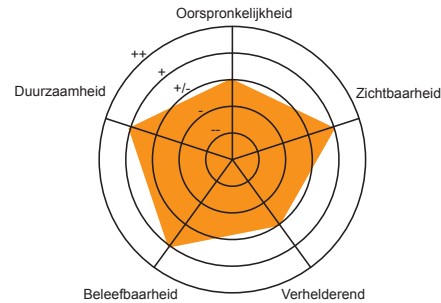
Voor al deze elementen is er een waardering opgesteld. De elementen zijn getest op verschillende criteria: oorspronkelijkheid, zichtbaarheid, verheldering,

beleefbaarheid en duurzaamheid (Zie Hoofdstuk 2). Samen vormt dit de belevingswaarde. Aan deze criteria is een waardering gegeven (bijlage 1). Vervolgens zijn de scores weergegeven in een spinnenwebgrafiek, deze grafiekjes zijn bij de elementen geplaatst.

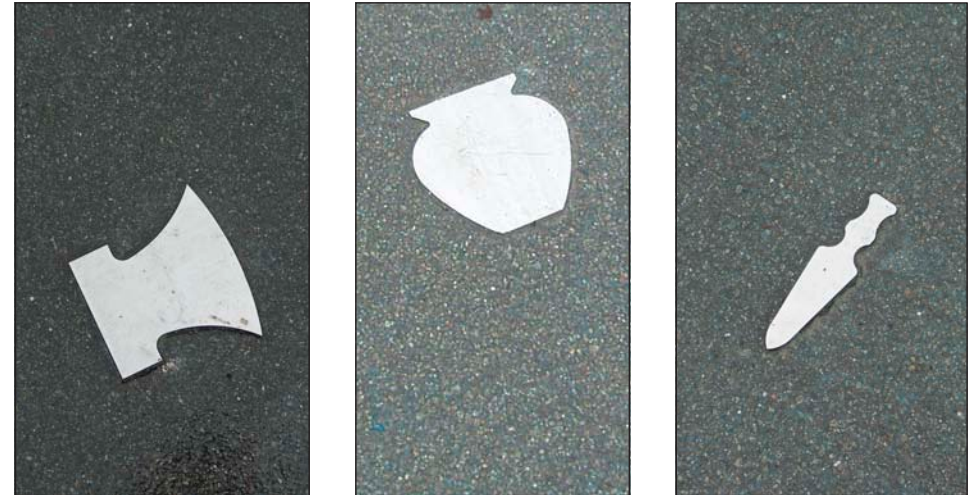
In de spinnenweb grafieken is te zien welk thema goed of slecht scoort. hoe groeter de oppervlakte, hoe hoger de totale belevingswaarde.

Archeologische vondsten

Element: Arceologiepark
Locatie: Leidsche Rijn
Methode: Materialiseren

In het archeologiepark zijn verschillende (fictieve) omtrekken gematerialiseerd. Ook zijn er in de bestrating archeologisch aandoende objecten verwerkt. De openbare ruimtes in Leidsche Rijn zijn deels gebaseerd op een vermoeden dat er archeologische vondsten liggen.

Fictieve archeologische vondsten in het asfalt

Stenige "archeologisch" materiaal gebruik

Een vermoedelijk element gematerialiseerd

Archeologische vondsten

Element: Romeins schip
Locatie: Leidsche Rijn
Methode: Reconstrueren
Etaleren
Informeren
Actualiseren

Op enkele plekken in de Leidsche Rijn zijn bijzondere opgravingen gedaan. Zo ook een Romeins vrachtschip, dat de naam Meern1 kreeg.

In het Castellum wordt gewerkt aan de reconstructie van dit Romeins schip. Deze moet straks daadwerkelijk gaan varen op de Leidsche Rijn, toeristen en recreanten kunnen dan een educatieve vaartocht krijgen in het oorspronkelijke vaargebied.

Opgraving Romeins schip de Meern 1

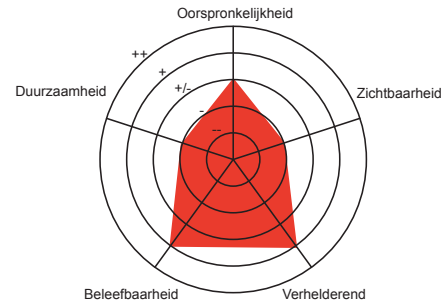
De Meern 1 in aanbouw

De Meern 1 in aanbouw

Grondwerken

Element: Celtic field
Locatie: Drentsche Aa
Methode: Informeren

De Celtic fields stammen uit de ijzertijd en zijn op verschillende plekken nog zichtbaar in het landschap. Deze akkerbouwsystemen zijn te herkennen als een schaakbord patroon van omwalde, rechthoekige percelen die multifunctioneel werden gebruikt als huisperceel, akker en weidegebied. Celtic fields konden een omvang hebben van 100 ha.

In het veld zijn de Celtic fields niet tot nauwelijks zichtbaar, vanuit de lucht zijn de patronen wel te zien. Zo ook het celtic field dat op de Kampsheide heeft gelegen. Op de Kampsheide staat een informatiebord dat verteld waar het Celtic field heeft gelegen en waar je hem in het veld terug kan vinden. Dankzij het informatiebord worden het verhaal en het element zichtbaar en beleefbaar.

Reconstructietekening Celtic field en een luchtfoto van het Hijkerveld (Bron: Drents Boer-boek)

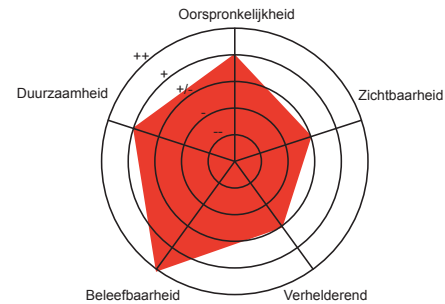
Informatiebord op de Kampsheide

Het Celtic field op de Kampsheide

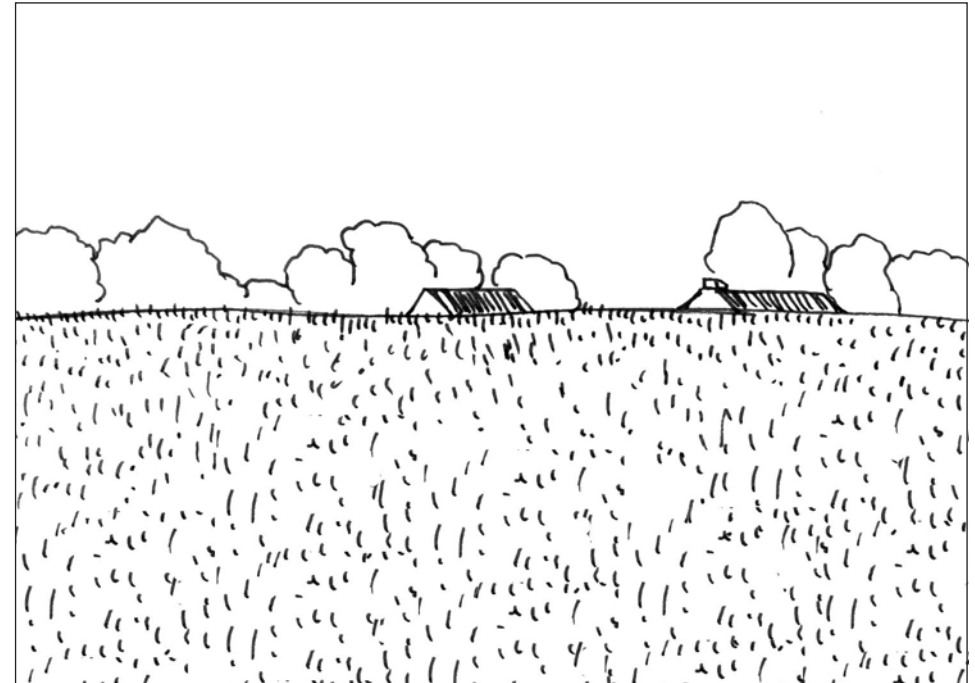
Grondwerken

Element: Essen
Locatie: Drentsche Aa
Methode: Conserveren
Branding
Actualiseren

Mest van de schapen die 's nachts in de potstallen werd verzameld, werd in het voorjaar gemengd met heideplaggen en uitgespreid over de akkers waardoor essen ontstonden. De Drentsche essen zijn groter dan ergens anders in Nederland, maar het esdek is over het algemeen dunner.

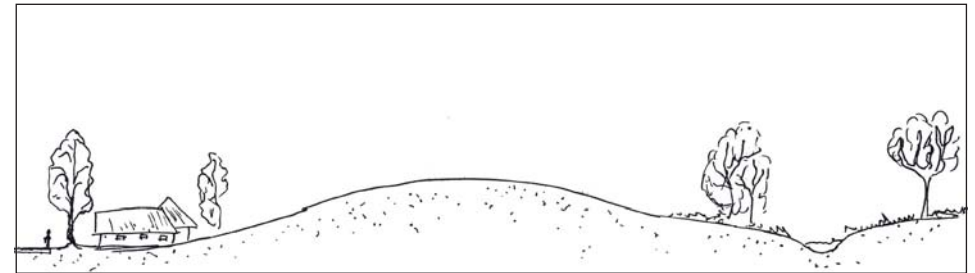
“Rondje es” is een project dat de essen bereikbaar en zichtbaarder moet maken. De randen van de essen moeten worden verbeterd. De essen liggen nu vaak op een overgang tussen es en dorp, es en veld of es en beekdal. Routes langs of over de es moeten een afwisselend beeld van de es geven. De route loopt ook langs verschillende bijzondere elementen zoals hunebedden en grafheuvels.

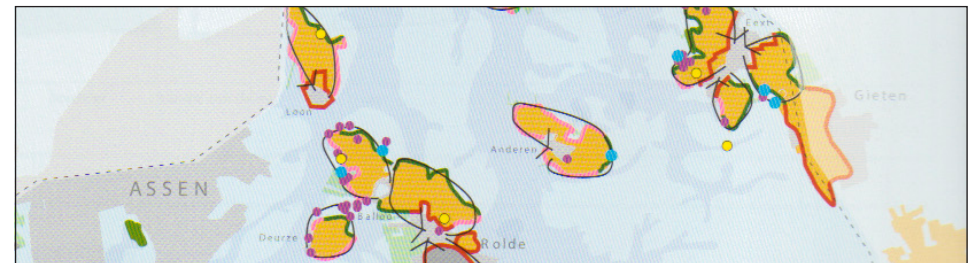
Es bij Amen

Es bij Rolde

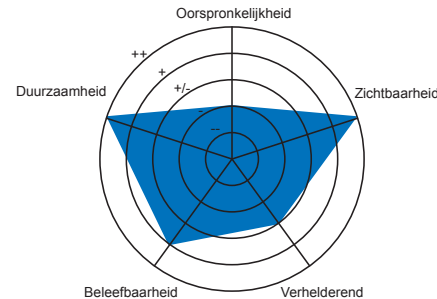
Doosnede es

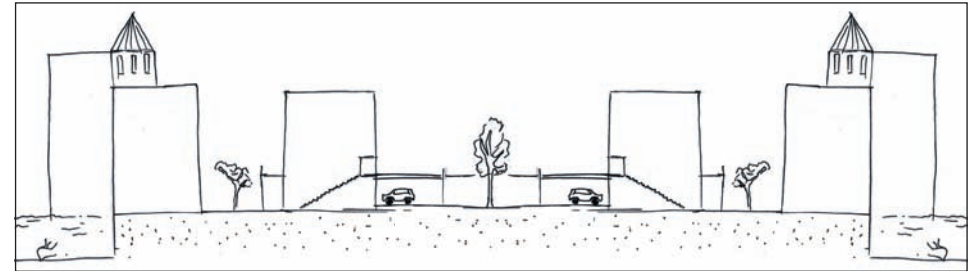
Plan “Rondje es” (bron: Landschapsvisie Drentsche Aa)

Bouwwerken

Element: Leliënhuyze
Locatie: Haverleij
Methode: Materialiseren
Reminisceren
Branding
Actualiseren

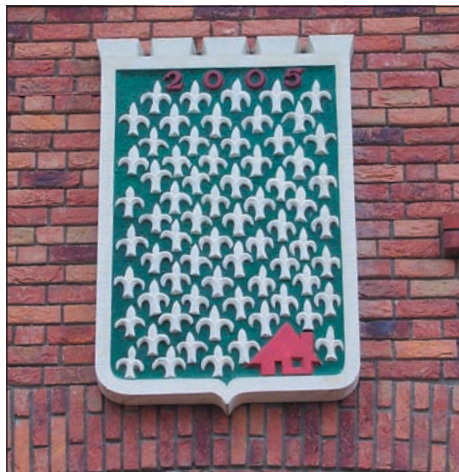
Leliënhuyze is ontworpen door Sjoerd Soeters. Er zijn een aantal onderdelen van een kasteel te herkennen aan het gebouw. De toegang is mogelijk via een brug en leidt onder het poortgebouw door. De slagbomen voor het ondergronds parkeren zijn van deze tijd, maar hebben dezelfde functie als historische kastelen, indringers buiten de deur houden. Op de vier hoekpunten van het gebouw staan torens met appartementen. Tussen de torens bevinden zich woningen die ook een klein tuintje hebben. De beperkte ruimte tussen de vele muren geeft het benauwde gevoel dat eigen is aan een kasteel dat als verdedigingswerk is gebouwd. Het gebouw kent verschillende details in de materialisering, dit gaat zo ver dat er zelfs de suggestie wordt gewekt dat er vroegere gaten in de muur later zijn dicht gemetseld. De bewoners van het kasteel hebben zich verenigd en organiseren activiteiten rondom hun woning waarbij het thema stevast 'kasteel' is, er is dan ook een eigen wapen en vlag voor het gebouw.

Doorsnede Kasteel Leliënhuyze

Haverleij met de verschillende kastelen

Wapen kasteel Leliënhuyze

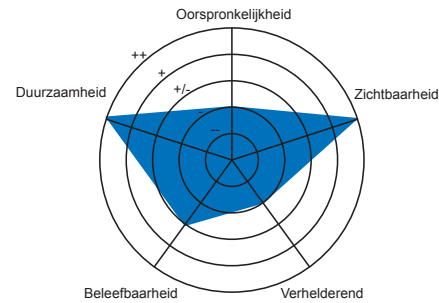
Materialisatie Kasteel Leliënhuyze

Kasteel Leliënhuyze

Bouwwerken

Element: Westpolder Bolwerk
Locatie: Berkel en Rodenrijs
Methode: Materialiseren
Reminisceren

In de wijk Westpolder Bolwerk komen verschillende woningen met historische bouwstijlen voor. Aan de zilvergracht liggen woningen met gevels die lijken op die van de oude grachtenpanden. Hieraan grenzen ook de woningen met het historische karakter van woningen die je in oude stadscentra tegenkomt.

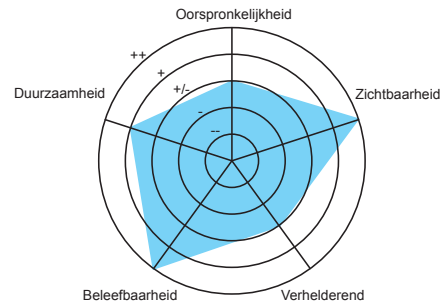
Gevels in de Westpolder Bolwerk

De Zilvergracht

Bouwwerk oud

Element: Castellum
Locatie: Leidsche Rijn
Methode: Reconstrueren
 Etaleren
 Branding
 Informeren
 Actualiseren

Een castellum is een klein Romeins fort, het had een vierkante vorm en vier poorten naar elke kant een. Het wegenpatroon was ortogonaal, centraal in het castellum stond het praetorium (militair hoofdkwartier).

Er liggen plannen voor de reconstructie van het castellum, de buitenste muren en paden worden gemarkeerd. Het oorspronkelijke wordt geactualiseerd aan de huidige eisen zo komt er een cultureel centrum dat natuur, cultuur en archeologie behandelt.

Plattegrond oorspronkelijke situatie (bron: Ontwerpen aan geschiedenis)

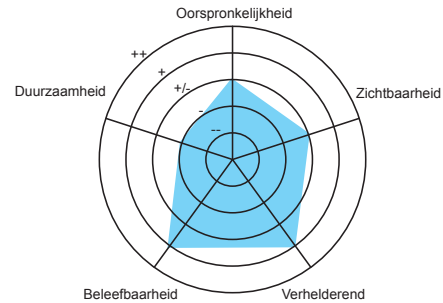
Informatie bord de Hoge Woerd

Reconstructie van een castellum (bron: www.digitale-archeologie.de)

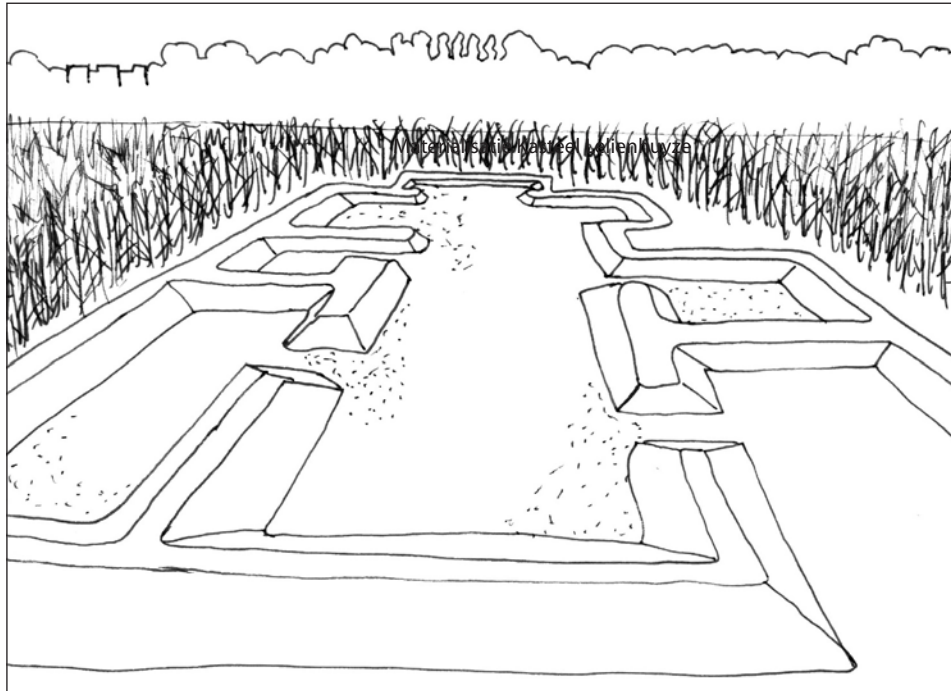
Bouwwerk oud

Element: Badhuis
Locatie: Leidsche Rijn
Methode: Markeren
Informeren

Een romeins badhuis bestond uit verschillende baden: een koud bad (Frigidarium), een lauw bad (Tepidarium) en een heet bad (Caldarium). Bij het castellum de Hoge Woerd zijn ook de resten van een Romeins badhuis gevonden.

Het badhuis is gemarkeerd, dit is gedaan door de muren te accentueren met walletjes en de tussengelegen ruimtes met grind te vullen. Het verhaal dat bij het badhuis hoort, wordt verteld door middel van informatieborden.

De plattegrond gemarkeerd

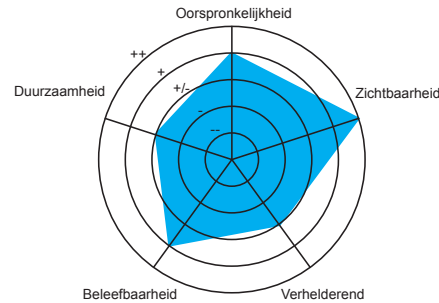
De plattegrond gemarkeerd

Informatie over het badhuis

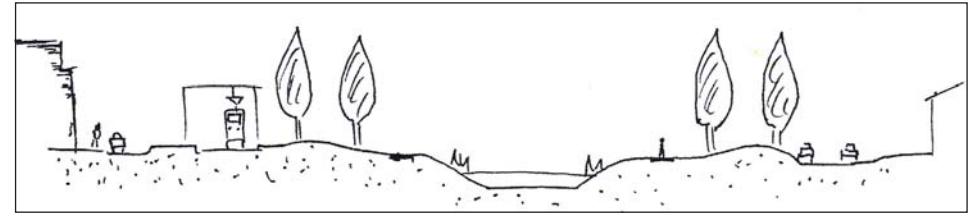
Infrastructuren

Element: Landingsbaan
Locatie: Ypenburg
Methode: Actualiseren

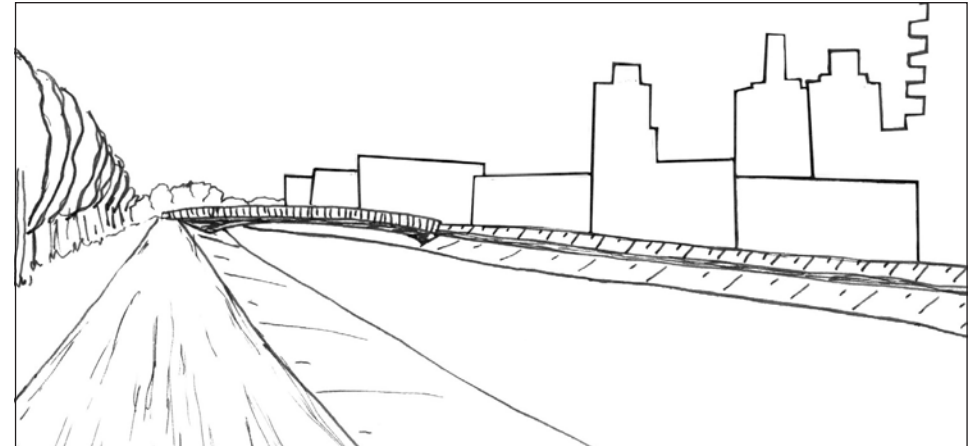

In de nieuwe wijk Ypenburg zijn de landingsbaan en oude verkeerstoren meegenomen in het ontwerp. De oude locatie van een landingsbaan is gebruikt als hoofd-as voor de wijk Ypenburg. De landingsbaan is nu geen strook asfalt meer maar heeft functies gekregen die passen bij de eisen van de bewoners van nu.

Deze as is een kleine drie kilometer lang, en zorgt voor een duidelijke onderverdeling aan de wijk. Deze as is opgebouwd uit meerdere aspecten. Zo heeft het een kanaal met aan weerszijden een groenstrook. Aan een kant loopt er ook nog een trambaan langs. De oevers van het kanaal worden verbonden door twee typen bruggen, grote fietsbruggen en wandelbruggetjes.

Doorsnede Landingslaan

De Landingslaan met recht centrum Ypenburg

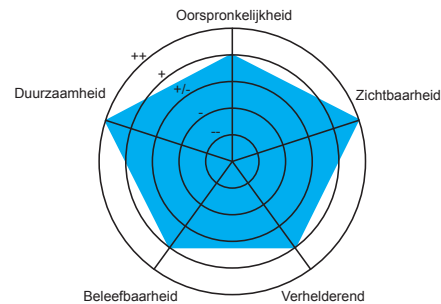
De oude verkeerstoren

Zicht over de Landingslaan

Infrastructuren

Element: Beken
Locatie: Drentsche Aa
Methode: Consolideren
Reconstrueren
Actualiseren

De beken in het Drentsche Aa gebied zijn zeer verschillend, door de grote verschillen op een relatief kleine afstand krijg je een grote verscheidenheid aan landschappen. De beken kunnen uiteengerafeld worden in verschillende systemen. Dit zijn: brongebieden, bovenlopen, middenlopen met stroomlanden, middenlopen met bovenlanden en benedenlopen.

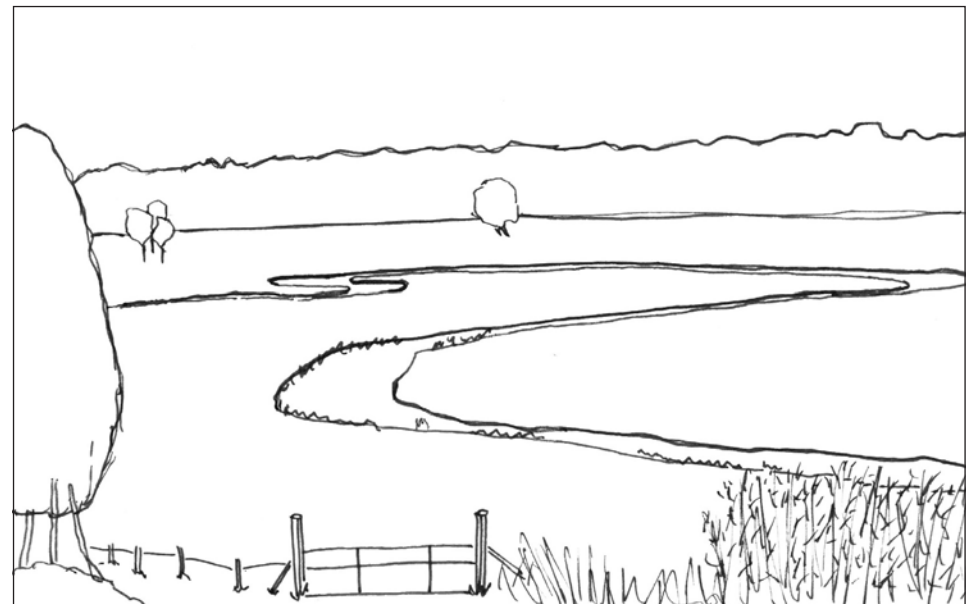
Sommige delen zijn nog relatief gaaf terwijl andere delen zijn gekanaliseerd en rechtgetrokken. De gekanaliseerde en rechtgetrokken delen worden gereconstrueerd zodat de beek weer gaat meanderen. In het noorden komt de Drentsche Aa uit in het kanaal. Het noordelijke gebied is laag gelegen en er komen verschillende beken samen. Bij veel neerslag kan het kanaal de aanvoer van water niet meer aan met het gevolg dat delen van Groningen onder water komen te staan. Door de oude loop van de beek te herstellen blijft het water langer in het gebied en vermindert de druk op het kanaal.

De beek krijgt weer ruimte voor natuurlijke sedimentatie processen. De beek ligt niet vast in het landschap en zal langzamerhand andere vormen aannemen door erosie en sedimentatie.

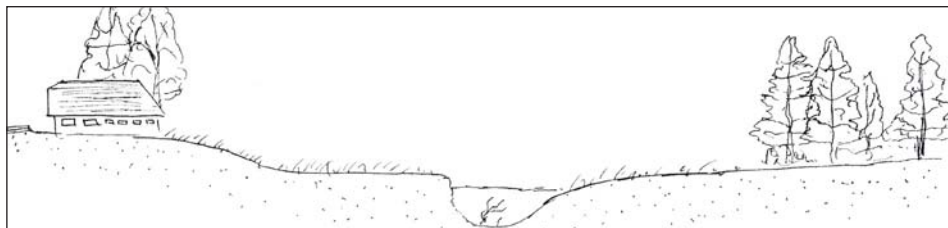
Het reconstrueren en laten consolideren van de beek levert in meerdere opzichten meerwaarde voor het gebied. De beek wordt ecologisch aantrekkelijker, is waterbergend en krijgt zijn karakteristieken terug.

Amerdiep bij Amen

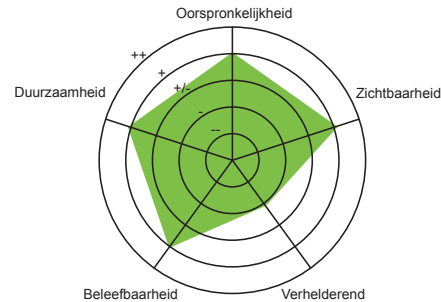
Drentsche Aa bij Schipborg

Doorsnede beekdal

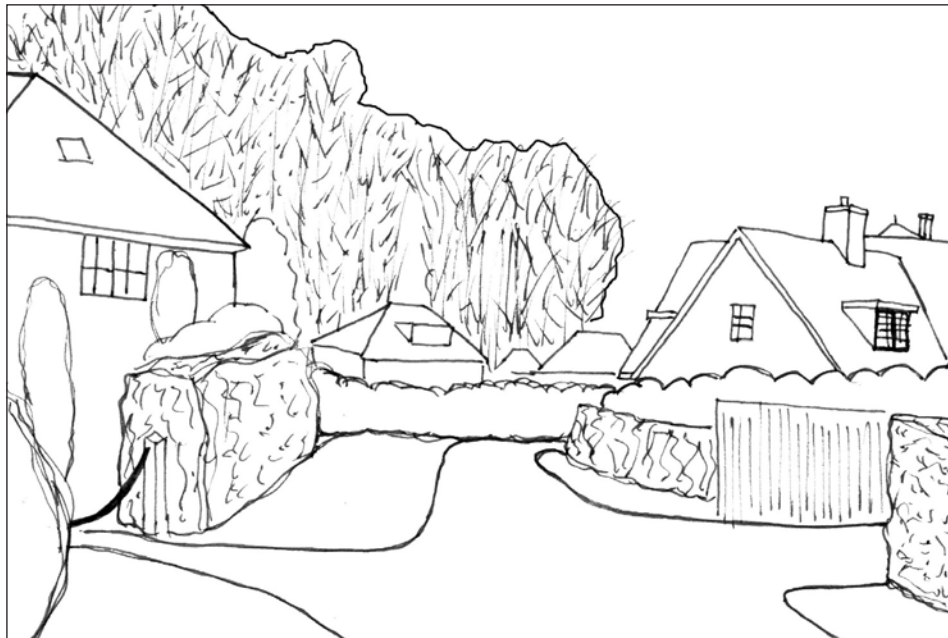
Beplanting

Element: Camouflage bos
Locatie: Ypenburg
Methode: Consolideren
Inpassen

In boswijk zijn oude camouflagebosjes behouden, deze bosjes waren oorspronkelijk bedoeld voor om de vliegtuigen en andere materialen te verbergen.

In het ontwerp voor Ypenburg is de beplanting behouden gebleven en ingepast in een villawijk. De ruime opzet in combinatie met de volwassen beplanting resulteert meteen in een heel ander soort wijk die zich onderscheidt van de rest van Ypenburg.

Villa's in de bosrand

Boswijk Ypenburg

Villa's in de bosrand

6 Methodes in de praktijk

Bevindingen

Na de toetsing van de elementen zijn de elementen waar dezelfde methode wordt gebruikt bij elkaar gezet. De scores per thema zijn bij elkaar opgeteld en gemiddeld per methode. Deze scores per methode gaven een heel gemiddeld beeld. Met deze resultaten was het niet mogelijk om de methodes en hun belevingswaarde met elkaar te vergelijken. Een mogelijke oorzaak is het verschijnsel dat er bij veel elementen meerdere methodes worden gebruikt. Daarom waren de gemiddelden per methode niet gebaseerd op elementen waar alleen die methode werd toegepast, meerdere methodes speelden een rol. Na deze ontdekking hebben we de resultaten op een andere manier verwerkt en ervoor gekozen om onze bevindingen tijdens het onderzoek op twee wijzen weer te geven. (De gemiddelde scores van de methodes zijn te vinden in de bijlagen)

De eerste weergave van de resultaten geeft een beeld van de sterke en zwakke punten van een methode. Op deze wijze wordt de theorie van de methodes aangevuld met praktijkvoorbeelden zoals wij die zijn tegengekomen. Doel hiervan is om het effect van de methodes op de belevingswaarde van een element inzichtelijk te maken. De tweede weergave is een schema dat kan worden toegepast op elementen die in het landschap worden aangetroffen en waarmee ontworpen kan worden. Door een element te nemen en de vragen in het schema te beantwoorden wordt een geschikte methode gevonden om met de cultuurhistorie van het element om te gaan. De gevonden methode kan mogelijk worden aangevuld met andere methodes, er is een combinatietabel gemaakt waarin kan worden nagegaan welke methodes gecombineerd kunnen worden.

Methodestaalkaarten

Van alle methodes waarvan we in het veld voorbeelden hebben gevonden zijn staalkaarten gemaakt. De methodes restaureren en omhullen ontbraken in het onderzoek en staan daarom ook niet op een staalkaart. Op de staalkaarten wordt de waarde van een methode per thema aangegeven. De methode kan een goede en slechte waarde hebben op een thema. Bij sommige thema's heeft het gebruik van de methode geen effect, of het is van de situatie afhankelijk wat de uitkomst is. Wanneer dit het geval is staat er een vraagteken in de tabel.

Consolideren

Het Amerdiep krijgt de ruimte en zoekt zijn eigen weg

Oorspronkelijkheid	+	De oorspronkelijkheid blijft goed.
Zichtbaarheid	?	Het element moet op zichzelf al zichtbaar zijn, consolideren draagt hier niet aan bij.
Verheldering	?	Consolideren draagt niet bij aan de verheldering.
Beleefbaarheid	?	Is afhankelijk van het element en de manier van consolideren
Duurzaamheid	-	De processen die van kracht zijn bij consolideren zullen verval betekenen voor de toekomst, daarom is consolideren niet duidelijk.

Conserveren

De grafheuvels op de kampsheide worden in deze conditie bewaard

Oorspronkelijkheid	+	De elementen zijn origineel.
Zichtbaarheid	?	De zichtbaarheid is per element verschillend.
Verheldering	?	Conserveren verheldert niet.
Beleefbaarheid	?	Conserveren heeft geen invloed op de beleefbaarheid.
Duurzaamheid	-	Conserveren beschermd elementen, maar ze zijn kwetsbaar omdat ze afhankelijk zijn van onderhoud en ondersteuning want zelf leveren ze geen geld op.

Reconstrueren

Reconstructie van de Meern 1

Oorspronkelijk	+	De opnieuw gebouwde elementen zijn niet oorspronkelijk maar hebben wel dezelfde vorm.
Zichtbaarheid	+	De zichtbaarheid wordt verbeterd door het herbouwen van een element dat eerst onzichtbaar was.
Verheldering	?	Reconstrueren kan verhelderen maar het is element-afhankelijk
Beleefbaarheid	+	Reconstructie komt de beleefbaarheid ten goede als het de oorspronkelijke functie teruggeeft aan het element.
Duurzaamheid	?	Reconstructie zonder enige functie of gebruik is niet duurzaam, vaak is de duurzaamheid goed, dit komt dan door een combinatie met actualiseren. Reconstrueren op zich leidt dus niet tot duurzaamheid.

Etaleren

Historische resten tentoongesteld in een gebouw (Xanten)

Oorspronkelijkheid	?	Etaleren heeft geen invloed op de oorspronkelijkheid van een element.
Zichtbaarheid	+	Door het element te etaleren wordt het een focuspunt en krijgt het element dus een verhoogde zichtbaarheid.
Verheldering	-	Etaleren gaat vaak om een aspect of fragment uit het verleden en geeft hierdoor niet een totaalbeeld van de oorspronkelijke situatie.
Beleefbaarheid	+	De beleefbaarheid is afhankelijk van de mate van openbaarheid van de etalage, maar is over het algemeen goed.
Duurzaamheid	?	De duurzaamheid is afhankelijk van het element en de betekenis van het element in zijn omgeving.

Branding

Geschiedenis nieuw leven inblazen

Oorspronkelijkheid	?	Branding heeft geen invloed op de oorspronkelijkheid van een element.
Zichtbaarheid	?	Branding leidt niet tot een versterkte fysieke zichtbaarheid van een element, maar kan je wel attenderen op iets en het dus zichtbaar maken.
Verheldering	+	Branding kan een element verhelderen.
Beleefbaarheid	+	Het koppelen van acties aan elementen verhoogt de beleefbaarheid van het element.
Duurzaamheid	?	De duurzaamheid is afhankelijk van het element en de betekenis van het element in zijn omgeving.

Informereren

Informatiebord bij het Celtic field op de Kampsheide

Oorspronkelijkheid	?	Informereren heeft geen invloed op de oorspronkelijkheid van het element.
Zichtbaarheid	+	Informereren maakt het element op zich niet zichtbaarder, maar het wordt mogelijk om toch te kunnen zien wat er aan cultuurhistorie aanwezig is.
Verheldering	+	Goede informatie verheldert een element.
Beleefbaarheid	+	Goede uitleg maakt het ervaren van een element mogelijk.
Duurzaamheid	?	Informereren heeft geen invloed op de duurzaamheid.

Actualiseren

De oude landingsbaan is getransformeerd in een park voor de bewoners van Ypenburg

Oorspronkelijkheid	-	Het actualiseren wijkt van de oorspronkelijke situatie af omdat dit aan de huidige eisen wordt aangepast.
Zichtbaarheid	?	Het aanpassen van een element leidt niet automatisch tot zichtbaarheid.
Verheldering	?	Het aanpassen van een element leidt niet automatisch tot verheldering.
Beleefbaarheid	?	Het aanpassen van een element leidt niet automatisch tot een hogere beleefbaarheid.
Duurzaamheid	+	Actualiseren leidt tot een verhoogde duurzaamheid omdat de functie(s) van het element versterkt worden.

Inpassen

Het camouflagebos is ingepast in de nieuwe wijk Ypenburg

Oorspronkelijkheid	+	Bij het inpassen blijft het element hetzelfde en wordt de omgeving aangepast, de oorspronkelijkheid blijft behouden.
Zichtbaarheid	?	De zichtbaarheid kan goed zijn, maar is afhankelijk van de situatie.
Verheldering	?	Het hangt van het element af hoe goed de verheldering is.
Beleefbaarheid	?	Het hangt van het element af hoe goed de beleefbaarheid is.
Duurzaamheid	+	Door de omgeving aan te passen aan het element laat je zien dat het element duurzamer is dan zijn omgeving, daarom zal het voor de toekomst ook een grote duurzaamheid hebben.

Materialiseren

Materialisatie in de kastelen van Haverleij

Oorspronkelijkheid	-	De oorspronkelijkheid van materialiseren is klein, er wordt verwezen naar geschiedenis omdat er gebrek is aan originelen elementen.
Zichtbaarheid	+	De zichtbaarheid bij materialiseren is goed omdat deze methode juist op goed zichtbare locaties wordt toegepast.
Verheldering	-	De verheldering bij materialiseren is vaak klein, materialiseren roept vragen op over het verhaal dat erachter zit.
Beleefbaarheid	+	De beleefbaarheid wordt hoger omdat het materialiseren vaak gecombineerd wordt met een herkenbare vormtaal of in een bepaalde cultuurhistorische setting wordt toegepast.
Duurzaamheid	?	De duurzaamheid is afhankelijk van het gebruikte materiaal.

Markeren

Het markeren van ondergrondse archeologische vondsten

Oorspronkelijkheid	-	Het markeren is niet oorspronkelijkheid, het origineel is namelijk niet meer (of ondergronds) aanwezig.
Zichtbaarheid	+	Het element wordt zichtbaarder.
Verheldering	+	Het element wordt benadrukt.
Beleefbaarheid	+	Het element wordt beleefbaarder.
Duurzaamheid	-	De duurzaamheid is klein omdat er geen gebruiksfunctie is.

Reminisceren

Een nieuwerwets kasteel in Haverleij

Oorspronkelijkheid	-	Reminisceren is niet oorspronkelijk, het wordt juist gebruikt bij een gebrek aan oorspronkelijkheid.
Zichtbaarheid	+	Omdat het zulke uitgesproken ideeën zijn is het erg goed zichtbaar.
Verheldering	-	De verwijzing naar geschiedenis die zich niet op dezelfde plek heeft afgespeeld kan verwarring oproepen.
Beleefbaarheid	+	Het geheel is goed beleefbaar.
Duurzaamheid	+	Door het plaatsen van prominente functies in deze nieuwerwetse elementen zijn ze erg duurzaam.

Overzicht Staalkaarten

	Reminisceren	Markeren	Materialiseren	Inpassen	Actualiseren	Informeren	Branding	Etaleren	Reconstrueren	Consolideren	Conserveren
Oorspronkelijkheid	-	-	-	+	-	?	?	?	+	+	+
Zichtbaarheid	+	+	+	?	?	+	?	+	+	?	?
Verheldering	-	+	?	?	?	+	+	+	?	?	?
Beleefbaarheid	+	+	+	?	?	+	+	+	+	?	?
Duurzaamheid	+	-	?	+	+	?	?	?	?	-	-

Positieve invloed

Negatieve invloed

Geen invloed

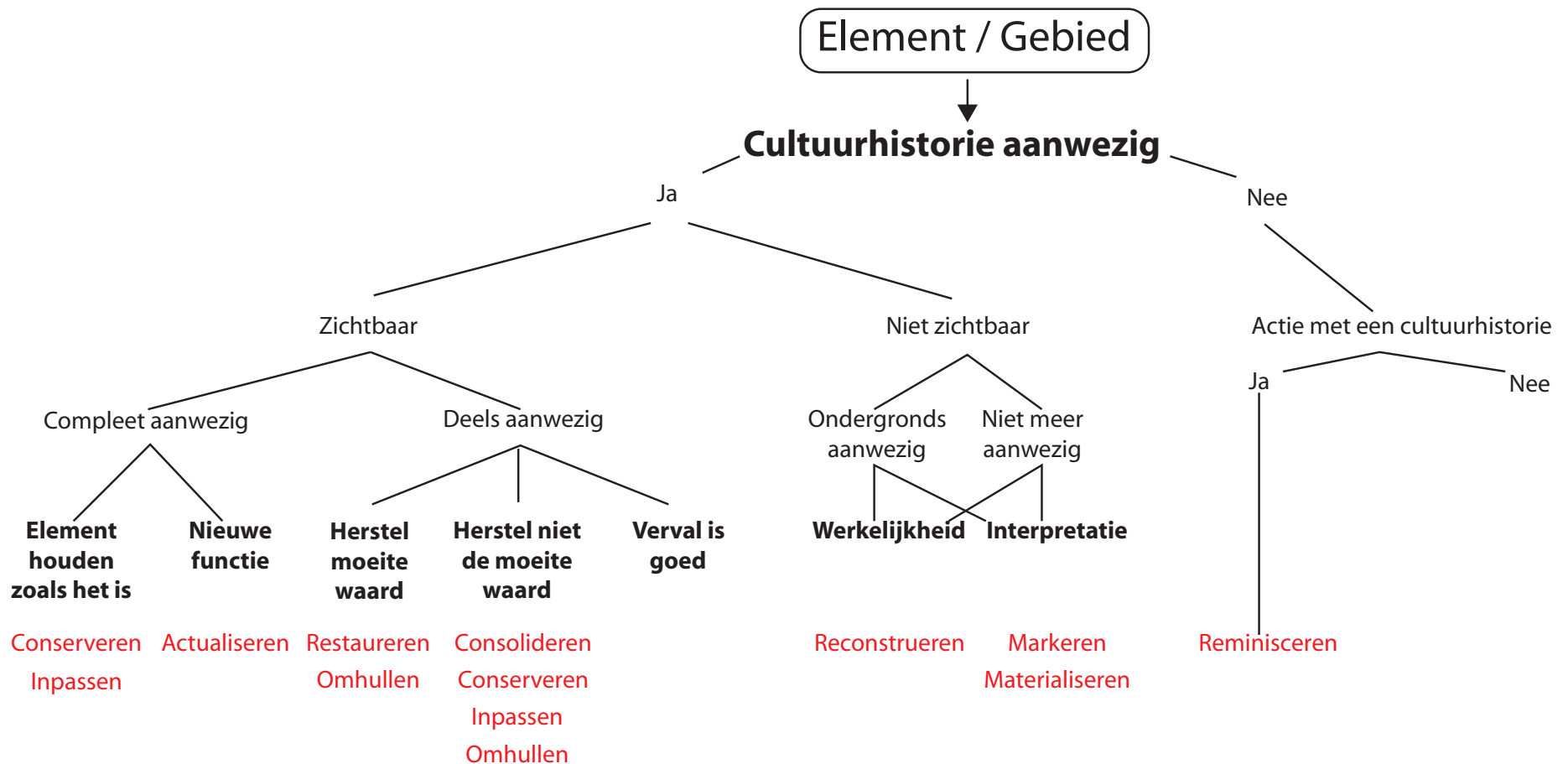
Element zoekt methode

Om aan te geven welke methode geschikt is bij welk element hebben we een schema gemaakt dat per situatie een methode aangeeft. Bij het keuzeschema is de huidige situatie van een te ontwikkelen gebied het uitgangspunt. De vragen van het schema kunnen worden beantwoord voor een element of een gebied.

Het schema bestaat uit drie verschillende lagen. De eerste paar keuze mogelijkheden gaan over de omstandigheden en condities van het element of gebied. De laag met de dik gedrukte mogelijkheden gaan over het doel dat

je wil bereiken of welk beeld je voor ogen hebt. De laatste laag met de rode woorden zijn de uiteindelijke methodes die je kunt gebruiken voor het gekozen element of gebied.

De methodes etaleren, informeren en branding kunnen in bijna elke situatie gebruikt en gecombineerd worden en staan daarom niet in dit schema.

Het combineren van methodes

Tijdens ons onderzoek zijn we elementen tegengekomen waarbij meerdere methodes werden gebruikt om met cultuurhistorie om te gaan. Met onze opgedane kennis hebben we een schema gemaakt waarin duidelijk wordt welke methodes met elkaar gecombineerd kunnen worden.

	Conserveren	Consolideren	Reconstrueren	Etaleren	Branding	Informeren	Actualiseren	Inpassen	Materialiseren	Markeren	Reminisceren
Conserveren				+	+	+		+			
Consolideren				+	+	+		+			
Reconstrueren				+	+	+	+	+			
Etaleren	+	+	+		+	+	+	+	+		
Branding	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
Informeren	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+
Actualiseren			+	+	+	+		+	+		+
Inpassen	+	+	+	+	+	+	+				
Materialiseren				+	+	+	+			+	+
Markeren					+	+			+		
Reminisceren					+	+	+		+		

Combinatie mogelijk

Literatuurlijst

Archeologic. (2007). Project Schuytgraaf: een nieuwe woonwijk als 'geheugengenerator'. Geraadpleegd maart 2008, <http://www.archeologic.nl/pdf-2007/02schuytgraaf.pdf>.

De Architect. (1994). Contouren van de nieuwe stadsuitleg. De Architect 1994-7/8, p 42-59.

Assche, K. van, Duineveld, M. (2004) Groot Archeologiepark Leidsche Rijn: Over de rol van cultuurhistorie in planning en ontwerp. Wageningen: WUR.

Assche, K. van, Duineveld, M. (2005) Over cultuurhistorie niets dan goeds. Wageningen: WUR.

Projectbureau Nota Belvedere. (1999) Belvedere, beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting. Den Haag VNG uitgeverij

Boivin, B. & van der Veen, C. (2003) Drents Boer-boek, 7000 jaar boerderij en landschap. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV

Colenbrander, B., Broesi B., Must Amsterdam. (2005). Limes Atlas. Amsterdam: Uitgeverij 010.

Eerden, M., Luiten, E., e.a. (2008) Op Historische Gronden: Erfgoed in een context van ruimtelijk ontwerp, planning en democratie. Utrecht: Projectbureau Belvédère.

Herngreen, R. (2002). De 8e transformatie, over planmning en regionale identiteit. Wageningen: Blauwdruk.

Koekenbakker, O. (1996). Charettes voor Leidsche Rijn Utrecht: schetsen aan stedenbouw. Rotterdam: NAI.

Jan Neefjes e.a. (2007). Cultuurhistorie in natuurontwikkeling: twaalf projecten onder de lep. Historisch geografisch tijdschrift 25e jaargang nr 2. p76-87.

Palmboom & van den Bout. (2002). Ypenburg. Geraadpleegd maart 2008, <http://www.palmbout.nl/ned/projecten/omschrijving/pdf/039.pdf>.

Pols, L., Strootman, B., (1998). De landschapsstad : het landschap als basis voor ruimtelijke kwaliteit in woongebieden. Bussum: Thoth.

Projectbureau Leidsche Rijn Utrecht. (1997). Ontwikkelingsvisie Leidsche Rijn Utrecht. Projectbureau Leidsche Rijn Utrecht.

Strootman Landschapsarchitecten, Novio Consult. (2004) Landschapsvisie Drentsche Aa.

